

СТАТУС ЖІНКИ В ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ "БОЯРИНЯ" ТА ГЕНРІКА ІБСЕНА "ЛЯЛЬКОВИЙ ДІМ"

Розкрито психологію жіночого образу в конфліктній ситуації, основою якої є відповідальність людини за формування своїх життєвих принципів.

Вже так повелось, що людство завжди намагається знайти відповідь на споконвічні питання: як жити, як любити, якими бути?.. Але чи не найголовніше - в чому секрет сімейного щастя?

З часів героїв античної легенди про Філемона і Бавкіду не пригадати абсолютно щасливої сімейної пари. Древня легенда змушує замислитись: у чому ж полягає той єдиний загальний корінь сім'ї, яку роль у ньому відіграє жінка?

Упродовж століть, разом із розвитком суспільства, жіночий образ пройшов складний шлях еволюції - від романтичної героїні до реалістичної. Друга половина 19ст. у вітчизняній та західноєвропейській літературі позначена гострим конфліктом "особа - суспільство", який, зокрема, в драматичних творах Лесі Українки "Бояриня" та Г.Ібсена "Ляльковий дім" поданий як конфлікт "жінка - суспільство".

Українська драматургія поч. 20ст. стала феноменальним явищем саме завдяки Лесі Українці. Вона вражала новизною тем, актуальністю соціально-психологічних конфліктів, філософськими узагальненнями, красою поетичної мови... Наша землячка була прекрасно обізнана з історією та культурою народів Європи, відшукувала такі події, які були б співзвучні українській сучасності. Так українська драма піднялась на художні вершини, які сягнули, зокрема, драми Г.Ібсена. У статті "Європейська соціальна драма в кінці 19ст." Леся Українка пише: "...саме тоді драма розбила, нарешті, кайдани мертвої рутини, що то від них так довго та одважно намагався визволити її єдиний в своїм роді, але нерівний та негармонійний талан "північного лицаря" Ібсен" [1: 8:282].

Видатний норвезький драматург показував у своїх творах суспільні проблеми на фоні буденності, відмовившись від звичайного любовного конфлікту як головного, звертався до низки болючих проблем про місце особистості в суспільному водокруті.

Підстави для проведення паралелі між драматичною поемою Лесі Українки "Бояриня" та драмою Г.Ібсена "Ляльковий дім" досить вагомі. В центрі психологічного конфлікту знаходиться жінка. Надзвичайна актуальність цієї теми підкреслюється у статті Лесі Українки "Новые перспективы й старые тени": "...в скандинавских странах женский вопрос особенно сильно овладевает умами, главным образом, благодаря влиянию Ибсена..." [1:8:83] З цього часу, за висловом Лесі Українки, почали говорити "не о женщинах, а о женщине". На літературній арені з'являється нова соціально-психологічна драма, яка спонукає до змін у свідомості глядача і читача, розкриває якісно нові почуття людей у ставленні один до одного.

Драми "Бояриня" та "Ляльковий дім" характеризуються сталою композиційною будовою. В основі обох художніх творів - жіноча доля. Так, Оксана, героїня "Боярині", поєднала своє життя із боярином Степаном і опинилась в Московії, сподіваючись на щасливе майбутнє. Щодо Нори, героїні "Лялькового дому", то в неї заможний чоловік, діти, дім, в якому так впевнено почуває себе господиня. Рай, та й тільки, невже може бути краще? Однак існує те, що вривається в їхнє життя, і стає зрозумілим, що щастя тільки привид. Вони звили сімейне гніздечко, але опинились в клітці за золотими ґратами: їх годують, дають пити, але змушують співати чужу пісню. Їхні чоловіки лагідно ставляться до дружин: Степан називає Оксану "любою", "рибонькою", "серденьком", "голубонькою", Хельмер - Нору "лялечкою", "жайворонком", який "співає". Та все це ілюзія, яка швидко розвінчується. На цьому ґрунті розпочинаються випробування - перевірка кохання, розуміння обов'язку перед собою, сім'єю, суспільством. Основна увага переноситься із зовнішньої дії у внутрішній світ. Наші героїні - це особистості, мрії яких зруйнували ті, кому вони довіряли. Вони не підкорились думкам та вчинкам своїх чоловіків, бо кожна з них наділена власним характером. Їх не задовольняє класична тріада: церква, кухня, діти.

Як яблуневий цвіт, облетіли сподівання та мрії Оксани, яка зіткнулась у Москві віч-на-віч з численними заборонами: мати будь-які контакти з рідними та близькими (зустрітись з Яхненком, поїхати в гості до батьків, надіслати гроші)... Не думала Оксана, що її спіткає така доля. Вона побачила справжнє обличчя свого чоловіка, який, роблячи службову кар'єру, не зупинявся ні перед чим. Він - лукавий, нещирий, улесливий, хитрий і жорстокий. Аякже, треба було ж будь-що отримати тепленьке місце. Цареві він, власне, не служить, а догоджає як раб, навіть танцює гопака. Оксана приголомшена, її душа бажає вирватися з полону. Про неї з презирством говорили: "черкашенка", "чужачка". Але чим вона була гірша: хіба тим, що не так розмовляла та одягалась, що вихохалась на волі, що хотіла мати власну думку? Московська одежа швидко обридла, а чудернацькі звичаї загасили іскорку, яка жевріла в душі. Все це було штучним для неї, нерідним, вона прагнула самовираження, а не лялькового співіснування.

Леся Українка в драматичній поемі "Бояриня" через зображення трагедії рідного краю показала, що може статися із людиною, коли її зрадять, як це вчинив Степан, зробивши з Оксани "ляльку", але ніяк не бояриню. Назва твору символічна, вона не відповідає тому становищу, в якому опинилась Оксана. Вона не була "бояринею" її зробили рабинею:

Степане, та куди ж се ми попались?

Та се ж якась неволя бусурманська? [2:61].

Чому ж дім Нори Г. Ібсен називає "ляльковим". Слово "ляльковий" набуває також значення символу і стає ключем до розуміння драми. "Ляльковий" - тобто штучний, неприродний, дім, що розвалюється від найменшого поруху вітру.

За зовнішнім щастям сім'ї Хельмерів стоїть неправда та непорозуміння. Непорушна будівля сімейного щастя починає давати тріщини. Уважний, милий Хельмер поводить з дружиною так, що у глядача складається враження, що він кохає Нору не як людину, а як власність, прекрасну коштовну іграшку. Дізнавшись, що Нора, заради його порятунку, скоїла протизаконний вчинок, звинувачує її у брехні, в поганому впливі на дітей, адже іграшка перестала бути покірною. Нора зрозуміла, що закони байдужі до людських страждань, що найближчу їй людину хвилює тільки суспільне становище (як і Степана): "Коли я озиралась назад, то мені здавалось, що я жила тут як той жебрак: мене годували й одягали, а моїм завданням було - розважати, забавляти... Ось в чому полягало моє життя".

Автори драм дають критичний аналіз загальноприйнятих цінностей, намагаються розв'язати етичне питання: "Що заважає жінці бути власне собою?" Конфлікт досяг свого кульмінаційного моменту. Втрата віри Норою та Оксаною в те, що сприймалось як надійне, призводить до руйнації їхнього щастя. Підлягають випробуванню не тільки сім'я, а й суспільні закони, правила та норми поведінки, їхня гуманістична невідповідність. Такої принципової, послідовної й руйнівної критики театр не знав. Застосований Г.Ібсеном спосіб постанови проблеми - діалог, - як зазначав Бернард Шоу в статті "Нова драматургічна техніка у п'єсах Г.Ібсена", став вагомим показником, як для драматургії в цілому, так і для романістики 19ст. Завдяки діалогам поглиблюється художнє дослідження психології жінки, розкривається багатогранність характерів і стосунків. Оксана говорить про своє життя так:

От, здається, руки чисті,
Проте все мариться, що їх покрила Не кров, так, немов якась іржа...
Як на старих шаблях буває... [2:89].

Вона помирає, тому що роль "чужоземки", що в перекладі з грецької означає ім'я Оксана, їй не під силу.

Нора обрала інший шлях. Вона йде з дому невідомо куди, подалі від "лялькового" світу. Торвальд іще сподівається, що дружина повернеться, але вона промовляє: "Для цього повинно статися "чудо із чудес" - щоб "співжиття дійсно стало шлюбом.."

Коротка художня деталь, яка набуває символічних ознак, часто викликає в уяві цілу картину, робить зображення дуже відчутним і яскравим. Завдяки цьому художньому прийому ми бачимо, як зовнішня ілюзія щастя закінчується катастрофою. Наші героїні нарешті усвідомили, що у бажанні зберегти сімейне щастя вони пожертвували найдорожчим, тим, що весь час ятрило душу, - своєю гідністю. Оксана та Нора не можуть продовжувати так далі жити: одна з них перетворилась на "іржаву шаблю", а інша - в "обібрану з обгорілими свічками ялинку". Життя наших героїнь заіржавіло і потьмяніло, воно втратило свою привабливість.

Отже, Леся Українка та Г.Ібсен звернули увагу на те, що жінка - це не лише служниця в домі, це особистість, яка має право на самовизначення. Виводячи на сцену Оксану та Нору, драматурги змушують замислитись над тим, як змінити своє життя і людину в ньому, яка має право вибору власної долі чи недолі.

Можливо, завдяки цьому буде знайдено загублений секрет сімейного щастя Філемона та Бавкіди?..

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Леся Українка. Зібрання творів: у 12 т. – К.: Наукова думка, 1977. – Т. – 8. – 314 с.
2. Леся Українка. Бояриня. – К.: Молодь, 1991. – 93 с.

Матеріал надійшов до редакції 27. 12. 2000 р.

Трифоновна Т. Н. Статус жєницины в драматических произведениях Лєси Украинки "Боярыня" и Генрика Ибсена "Кукольный дом".

Раскрываются особенности психологии женского образа в конфликтной ситуации, основой которой является ответственность человека за формирование своих жизненных принципов, своей индивидуальности.

Tryfonova T. M. The Position of a Woman in the Dramatic Works "Boyarynia"(by Lesya Ukrainka) and "The Doll's House"(by Henryk Ibsen).

The psychology of a woman's image in the conflict situation based upon a person's responsibility for building up life principles has been analysed.